

A SZERELEM UTJAI

Fordította
TURNOWSKY RÓZSI

Tipografia „PAX” Tg.-Mureş P. Reg. Ferd. 34.

ELŐSZÓ

Más az út és más a megoldás. Ezt az egészen egyszerű igazságot kell szem előtt tartanunk, hogyha meg akarjuk érteni Alexandra Kollontay „A szerelem utjai”-t.

Más az út és más a megoldás. Az út maga terhes, göröngyös. Az utat türelmetlenül rójuk, hogy megközelíthessük, elérhessük a célt. De azért nagy hibát követnénk el, hogyha az út akadályait, nehézségeit a cél rovására írjuk. Az út mindössze a megoldásért való harcot jelenti.

Kollontay ezt az *utat* vázolja és nem a célt. Az önmagától adva van. A szerelmi élet felszabadítása, emberivé tétele. Kimentése a profitvilágelfogás posványából. Kollontay egyszerűen csak reávilágít az útra, amely elvezet a célhoz. Hogy sima-e az út, avagy göröngyös? ... ha akarjátok a célt, úgy vállalatok kell az utat is minden nehézségeivel.

Megjelent ez a munka rövid egymásutánban két román fordításban is. Az egyiknek címe „Szovjetszerelm” volt. Egyetlen szóba tömörített félreértés, avagy félremagyarázás. Ugyanakkor teljesen megokolatlan általánosítás. Ugyanolyan, mintha a „Kaméliás hölgy” alapján minden burzsoanőben kaméliás hölgyet látnánk, amikor pedig ugyancsak jól tudjuk, hogy túlnyomó többségük egyszerűen hölgy kaméliák nélkül...

Kollontay a szerelem útjaira világít reá és reflektora bevilágítja három generáció útját. A nagyanya. A nehezen eszmélő-ébredező asszony ösztönös szerelmi élete egy tulhaladott és egy alig kibontakozó társadalmi rend határmezsgyéjén. A társadalmi élet sodrába bele nem kapcsolódott, magárahagyott nő szerelmi élete. Magas ideálok, amelyek nem gyökereznek a valóság talajában, rajongó álmok, amelyeket a tejesleány a tehénistállóban tapos pocskékká. ... Az eszmélő álomlátó a testet nem öltött „kulturmunká”-ba menekül. A zsákutcába kerül, ahol szomorúan büszke önelégültséggel éli le tengéletét. A leány már a társadalmi harcok korszakában él. Csakhogy ez a harcos élet még csak csíráiban

mutatkozik és az illegalitás nehéz légköre reáfekszik az egyéni életre. Bizonyos kettősséget vált ki, amelytől nem bírnak menekülni a gyengébbek. Ez a kettősség vonul végig a leány szerelmén és képtelen nyugvópontra jutni. A forradalmi idők vad rohamában elmaradnak a legjobbak is, — kivénülnek. Az egyéni tragédiák ezreinek keresztül kell elkövetkeznie a társadalmi megváltásnak. A második generáció ezt nem találhatja meg.

Minden érdeklődésünk a harmadik generáció, az unoka felé fordul. Az már a kirobbant társadalmi harc leánya. A földalatti korszak befejeződött, az utcákon, a harctereken robbant ki a fegyveres harc. Minden erőfeszítés, minden ideg, izom a harcban feszül. Itt nem lehet magánélet, — legfeljebb a hulláélelet élők képzelhetnek el ilyen képtelenséget. A szerelmi élet is eltűnik a felszabadulásra törekvő gigantikus erők árnyékában. Igen, — a szexuális élet érvényre jut, — de ez nem szerelem. „Ahhoz, hogy belészeressünk valakibe, sok időre van szükségünk. Szabad időre... Nekem azonban nincs időm. Körülöttem annyi a munka, annyi a megoldásra váró nehéz probléma, — hogyan találnék én időt arra, hogy belészeressek valakibe?...”

Nem a nagy érzés profanizálása Kollontaj munkája, hanem néhány tárgyilagos, világos megállapítás. Az olyan társadalmi rendben, amelyben a magas eszméknek nincsen szilárd bázisuk, ingátag alapokon áll a szerelmi élet is és a legkisebb szélfuvalat a pocsolyába sodorja. A társadalmi harcok idejében megoszlanak az energiák és a szerelmi élet nem szépíti az életet, hanem zavarosabbá, szenvedéstelibbé változtatja. A kirobbant harcban a szerelem háttérbe szorul és csak csontváza, a szexuális élet marad. Ahhoz, hogy a szerelemben boldogságot találhassatok, fel kell szabadulnotok, erre tanít meg Kollontaj írása.

ARADI VIKTOR

Három nemzedék szerelme.

Hivatalomban egy reggel, egész halom üzleti és magánlevél között egy vastag boríték akadt a kezembe. Azt hittem, hogy valami újságcikket tartalmaz és kibontottam. Ámde egy hosszú, többoldalas levél volt benne. Kerestem az aláírást, — Olga Wesselowskaja. Hát ez mit jelent?

Olga Sergejevna Wesselowskaja elvtársnőt jól ismertem. Kitűnő szervező erő, aki felelősségteljes állást tölt be az államosított üzemeknél. Tudtam róla, hogy a nőkérdés nem érdekli, mi közlendője lehet hát velem egy ilyen végtelen hosszú levélben?

Rátekintek a borítékra s csak most veszem észre azon a felírást, hogy: „szigorúan bizalmas”.

Bizalmas? Ez a jelzés az én levélírónőimnél rendszerint valami házassági tragédia közlését szokta jelenteni. Mi ez, talán Olga Wesselowskaja is átélte ilyen tragédiát? Szinte hihetetlen!

E pillanatban nincs ráérő időm a levelet elolvasni, — halaszthatatlan teendőim vannak. De gondolataim önkéntelenül is visszatérnek a hosszú levélre és Olga Sergejevna. Visszagon-dolok néhány, inkább üzleti jellegű találkozásunkra, — száraz, tartózkodó modorra és asszonyoknál oly szokatlan, sokat emlegetett üzleti rátermettségére. Eszembe jut, hogy együtt él egy fiatalemberrel, aki régebben gyári munkás volt, kitűnő elvtárs, kissé beteges, de rokonszenves arcú. Elvtársai nagyon szeretik, de korántsem értékeli annyira, mint asszonyát, Olga Sergejevna-t. A Tanácsköztársaság államhivatalában működnek mindketten, hol az asszony a férfi felebbvalója. A férfi jóval fiatalabb, mint Olga Wesselowskaja. De ez talán csak nem lehet oka egy házassági tragédiának? Amennyire én meg tudom ítélni a helyzetet, nagyon közel állottak egymáshoz mint barátok és elvtársak egyaránt és valahányszor együtt láttam őket, mindig tökéletes összhang volt közöttük.

Eszembe jut, hogy ez a fiatalember egyszer szemrehányóan azt mondta nekem:

„Minek a dolog felett tovább vitázni? Ön nem tudja, hogy Olga Sergejevna is ezen a véleményen van?” Ebből is nyilvánvaló, hogy Olga az ő szemében a legfőbb tekintély. Még egy másik esetre is visszaemlékszem. Egyik tanácskongresszuson Olga Wesselowskaja azt a hírt kapta, hogy férje elájult. Tisztán emlékszem, hogy Wesselowskaja elvtársnő máskor kissé rideg, gögös arca egyszerre hogy ellágyult, milyen nőies gyöngédség áradt belőle. A férfi ugyanis tüdőbajos.

Talán férjének és barátjának betegsége, érte való féltő remegése oka Olga Sergejevna lelki tragédiájának? Nem, ilyen okból nem írnak tele hosszú íveket.

Egész nap fejemben motoszkált a levél, de csak későn este vettem azt kezembe.

Vajjon mi lehet benne?

„Bizalmasan írok Önnek, egész bizalmasan, ahogy csak elvtárs írhat elvtársának és barátjának. De a nőnek is szól ez a levél, az asszonynak, kinek több jártassága van az ily dolgokban, mint nekem s ki talán segíteni tud rajtam és kiutat talál elviselhetetlenül nyomasztó helyzetemből.

Zsákutcába jutottam. Életemnek egész 43 éve alatt nem voltam ily örült, lehetetlen helyzetben. Igazi zsákutca s én nem látom a kivezető utat.

Őn csak mint szorgalmas munkásembert ismer engem, kinek hozzá még az a híre, hogy száraz és pedáns ember. Bizonyára el sem tudja képzelni, hogy én, pláne ebben a korban egy asszonyi tragédiát élek át. Egy bohózatbaillő, banális, csúnyán mindennapos s ép ezért különösen fájdalmas, emésztő tragédiát.

És mégis azt hiszem, az én esetem csak külső megnyilvánulásában, de nem lényegében banális. Azt hiszem, hogy mindaz mi velem történt, nem egyéb, mint közvetlen eredménye annak az összes életviszonyainkat gyökerestől felforgató változásnak, mely most Oroszországban végbemegy, — hol most annyi nagy-szerűség és alkotás mellett annyi a durvaság, sötétség és gonoszság.

Néha magam is undorodom ezeket a dolgokat mégcsak érinteni is. Maga a gondolat, hogy hasonló esetek nem elszört jelenségek, valóságos undort ébreszt bennem. Máskor meg úgy látom, hogy alapjába véve nincs is igazam, — hogy az ősi világnézetű ember beszél belőlem, — ahogy lányom, Génia megállapította, a burzsoázia előítéletei uralkodnak rajtam s ahogy férjem, Rjabkov elvtárs mondja, eltorzítom az egész képet. Nos, kinek van igaza? Nekem, vagy nekik? Sehogyse tudok eligazodni, segítsen rajtam. Világosítson fel, hogyan kell az új erkölcs szempontjából mindezeket a dolgokat megítélni.

Itt megszakad a levél. Más oldalon nyugodtabb és olvashatóbb írással folytatja Olga Sergejewna.

„Szívesen rátérnék azonnal a dolog velejére, lelki tragédiám lényegére. Ámde ha csak mostani élményeimet beszélném el s régi életemet nem ismerné, merőben hamis képet nyerne. Figyelmem kívül hagyná talán, hogy szenvedésem nem külső körülményekben gyökeredzik, hanem sokkal mélyebb, bonyolultabb, — s csak a jelenségeket venné figyelembe s nem az azoknál jelentősebb motívumokat... Egyszóval kérem, szenteljen egy kis időt levelem végigolvasására s ne feledje, hogy barátja kér Öntől baráti segítséget.”

A levél egyes részei át vannak huzva. A folytatás más lapon következik.

„Emlékszik-e még édesanyámra? Ma is él és még mindig nem engedte ki kezéből az N. kerületi vándorkönyvtár vezetését. Ma is dolgozik a népművelési bizottságban. De hiszen Ön személyesen ismeri anyámat, nem kell Őt külön bemutatnom.”

Valóban ismertem s jól emlékszem rá. Marja Stepanowna Olschewitsch jellegzetes kulturmunkása volt a kilencvenes. éveknek. Számos népszerű tudományos munkát adott ki, ismert nevű fordítója sok röpiratnak, fáradhatatlan munkás a népfelvilágosítás terén. Ama korszak liberális politikusai igen nagyra becsülték, — de a „földalatti” mozgalom vezetői körében is nagy népszerűségnek örvendett. Az illegális mozgalomnak, a forradalom ügyének is hasznos szolgálatokat tett. Baráti és ismeretségi köre tág és sokrétű volt.

Politikai felfogása tekintetében a „narodniki”-ekhez állt közel, anélkül, hogy politikailag ténykedett volna. Könyvek, könyvtárak, — felvilágosító munka falun s a városi szegénység körében — ez volt az ő szenvedélye. Mikor nemrég (nehány hónappal azután, hogy Olga Sergejewna levelét megkaptam) eltemették, a szovjetek, a párt és a szakszervezetek kiküldöttéi kísérték ki utolsó útjára, dacára annak, hogy sohasem volt hivatalosan tagja a pártnak.

Magasnövésű, karcsu jelenség volt. Büszke tartásu fejét, okos szemeit, finom, átszellemült arcát ma is magam előtt látom. Lényében volt valami tiszteletet parancsoló. Rövid, megfontolt mondatokban beszélt, hangja tisztán csengett s beszélgetés közben egyik cigarettát a másik után szivta. Igen egyszerűen öltözködött, de mindig izlésesen, — kezei szépek és ápoltak voltak, — egyik ujján nagy rubinköves gyűrűt viselt.

„Ami azonban Ön nem tud — folytatta levelét Olga Sergejewna — fiatal éveiben édesanyám is átélte ugynevezett szerelmi tragédiát és csak azután teremtett a maga számára szerelmi kérdésekben egy sajátos kodexet. Azóta kiméretlenül elítél s megvet mindenkit, aki ehhez a kodexhez nem alkalmazkodik. Emellett azonban anyám jószívű és minden tekintetben kiváló egyéniség. De a nemi erkölcs kérdéseiben pedánsan szigorú, zinte kérlelhetetlen.

Nehogy azt higgye, hogy politikai véleménykülömbiségek választottak el minket egymástól. — Távolról sem ez volt az ok. A mi elidegenedésünket egyszerűen az idézte elő, hogy amikor az én szerelmi ügyemről volt szó, nem tudtuk egymást megérteni.

Anyám szerelemből ment férjhez egy katonatiszthez, — szülei akarata ellenére. Egy kis vidéki városban élt, hol férje ezredparancsnok volt. Ahogy ő maga többször emlékezett: egy ideig boldogan élt. Két fia volt. Háztartását példásan vezette. Férje imádta.

„Nemsokára azonban kezdett nyomasztólag hatni rá a tétlenség s a nagy jólét. Hiszen ön is tudja, mily kiapadhatatlan energia forrás buzgott anyámban. Igen művelt, nagy olvasottságú nő volt, sokszor megfordult külföldön. Levelezésben állott Tolsztojjal, — ügyebár érthető, ha az ezredparancsnok mellett nem élhetett magához méltó életet?

A sors összehozta Sergej Iwanowitsch Wesselowsky körorvossal.

Sergej Iwanowitsch, az én apám olyan volt, mint egy Cse-

nov figura, tele nyugtalansággal s az akkori orosz intellektuellek ismeretlen messzeségek felé törő idealizmusával. Amellett nagy vivő volt, szeretett jól enni, inni, de teljesen tehetetlenül állt szemben a gyakorlati élet mindenfajta kellemetlenségeivel és igazságtalanságaival. Jóképű, erős férfi volt, ugyanazokat a könyveket szerette, mint anyám, meleg érzéssel tudott beszélni a parasztság nyomoráról, szomorkodott a szegény, sötétségben élő nép sorsán és álmódzott az oktató munka hasznáról, könyvtárak és iskolák felállításának lehetőségéről.

És minden végzettszerűen történt. Egy forró nyári este, mikor az ezredparancsnok gyakorlaton volt, jó anyám apám karjaiba dőlt. És az „Ujzeland vándorkönyvtáiról” szóló könyv, ott hevert a fűben olvasatlanul. . . .

Ugy látszik, apámnak nem volt inyére, hogy egy nyári alkony poétikus álma egész életét felforgató eseménnyé váljék. Igen nagyra becsülte szabadságát s ettől eltekintve egy egészséges fiatal paraszt menyecske lakott nála házvezetőnői minőségben. Anyám azonban mint már említettem Önnek, szem előtt tartott bizonyos erkölcsi parancsokat. Később maga mesélte nekem, hogy apám iránti szerelmét nem is igyekezett leküzdeni. Az volt a felfogása, hogy a szerelem jogai erősebbek a hitvesi kötelességnél. A szerelem az ő számára valami nagy és szent dolog volt, nem értett hozzá s méltatlannak is tartotta, hogy érzelmekkel játékot üzzön. Ahogy maga mondta: Sergejben megtalálta azt az embert, ki megtestesülése volt mindannak, mire szíve, lelke, szelleme vágyott, ő volt számára a szenvedélyes férfi, az ember, kit becsülni tudott s a barát, kivel együtt akart dolgozni a nép felvilágosítása érdekében.

Most már csak az volt hátra, hogy az ezredessel szakítson, büszkén tulthegye magát a komámasszonyok pletykáin s a maga izlése szerint rendezze be új életét.

Másnap már kora reggel magához hívatta anyám Sergej Iwanowitschot s a hársfák alatt, tücsökcseripelés hangjai mellett, felolvasta neki férjéhez intézett rövid, határozott hangú levelét, amelyben semmit el nem hallgatva, az azonnali választ követe.

Sergej Iwanowitsch úgy érezte magát, mintha fejbe vágták volna. Sehogy sem tudta megérteni, mire való ez a nagy sietség?

Probált valamit dadogni, hogy anyámnak óvni kellene hírnevét, meg hogy fiaival szemben is volnának némi kötelességei. Szavai meglepték anyámat, de tántoríthatatlanul megmaradt elhatározása mellett. És mert elbűvölően szép volt ez időtájt s apám szerelmük mézes napjainak kábulatában élt, — a megbeszélés meg-megújuló ölelésben végződött, ami még jobban megerősítette anyámat abbéli elhatározásában, hogy azonnal tisztázza helyzetét.

Ámde ez a tisztázás nem volt olyan könnyű dolog. Szegény ezredparancsnok, ki anyámat szenvedélyesen szerette, borzasztóan fel volt háborodva s majdnem önkívületi állapotban hallgatta anyám szavait. Hallani sem akart válásról. Szörnyű szemrehányásokkal illette feleségét, fenyegetőzött, hogy megöli őt és csábítóját s aztán önmagát s végül ellágyulva könyörgött, hogy maradjon házában, ha nem másként mint gyermekeik anyja s a ház ur-

nője. Anyám sajnálta, de szíve választotta: a „rokonlelkű férfi” iránti szerelme erősebb volt a részvételnél. Mikor belátta, hogy férjére semmiféle érvvel nem lehet hatni, összecsomagolta holmiját, pénzét és könyveit, megcsókolta fiait s elutazott anélkül, hogy búcsút vett volna az ezredestől. A kormányzóságban sokat beszéltek a botrányról. A liberálisok anyámnak fogták pártját s úgy tüntették fel a dolgot, hogy az ezredessel való szakítása s a körorvos melletti állásfoglalása a kormány elleni tüntetés-számba megy. A helyi lapban hozzá írott versek jelentek meg, egy hivatalos ebéd alkalmával valaki felköszöntőt mondott a „hős asszonyokra”, akik bátran kiszakítják magukat a házasság tradícionális kötelékeiből s a nép közé vegyülnek, hogy a nemzeti jólétért küzdjenek. . . .

Anyám Sergej Iwanowitschhoz költözött és nyomban hozzáfogott régi terve megvalósításához, a vándorkönyvtárak létesítéséhez, melyért apám, a csehovi hős is lelkesedett. A terv keresztülviteléhez rengeteg akaraterő és erőmegfeszítésre volt szükség, hiszen akkor voltak a reakció legsötétebb évei.

De anyám az ő szokott makacsságával harcolt, tárgyalt képviselőkkel, kormányzókkal, utazgatott Pétervárra, felhasznált minden baráti kapcsolatot és mindig új érvek voltak a fegyverei.

Mikor a terv már megvalósuláshoz közeledett, anyámat s az egészen megzavart és megfélemlített Sergej Iwanowitschot letartóztatták és száműzték egy nem nagyon messze eső vidékre. Ott születtem én.

Ámde anyám a száműzetésben sem vesztette el akaraterojét. Életre keltett egy munkás önképző egyesületet, megvetette alapját népkönyvtáraknak, tanított, felvilágosított. . . .

Közben pedig apám nagyon szerencsétlennek érezte magát, meghízott és szellemileg mindjobban hanyatlott. De mikor a száműzetés véget ért, már forradalmár hírében állott és folytatta működését. Anyám ujult erővel agítált a kerületben és úgy látszott, hogy szüleim élete nyugodtabb vágányra terelődik.

Ebben az időben egy kellemetlen incidens jött közbe: Anyám a már kissé kopasz, de még mindig csinos férjét egy teljesen félremagyarázhatatlan szituációban lepte meg Arischával, a tehénes lánnyal.

Apám próbált védekezni, de a helyzet komplikáltabb volt, semmint sejtette: Arischa más állapotban volt.

Ekkor anyám minden további magyarázkodás nélkül egyszerűen összecsomagolta holmiját és velem együtt a kormányzói székhelyre költözött. Apámnak egy egészen rideg, tárgyiagos levelet hagyott hátra, került minden panaszt, vagy szemrehányást. Azt írta neki, elvárja tőle, hogy Arischa gyermekéről gondoskodják s figyelmezteti, hogy az alkoholtól, melynek utóbbi időben rabja lett, tartózkodjék. Mindezeket a részleteket csak jóval később, akkor tudtam meg, mikor anyám azzal a céllal mesélte el nekem, hogy saját sorsának őszinte feltárással sikerüljön engem befolyásolnia s jó utra terelnie.

Jól emlékszem, mily nagy lelki erővel viselte anyám bánatát: sohase láttam sirni, bár később maga bevallotta, mindig csak Sergejt szerette s egész életén át hű maradt hozzá.

A kormányzósági városban megkezdte anyám népszerű tudományos munkák kiadásának megszervezését s ezáltal nevet szerzett magának.

En nála laktam. Már kora ifjúságomtól kezdve tisztában voltam a forradalmi körök gondolatvilágával és tevékenységével; mint serdülő lány olvastam a titkos irodalmat és megbarátkoztam az illegálissal és az illegálisokkal.

Nagyon szerényen, majdnem aszkétamódra éltünk. Az egész házat a munka szelleme hatotta át. Eszméikért s egyre új célokért lelkesedtünk. Még tizenhatéves sem voltam, mikor először letartóztattak s anyám erre nagyon büszke volt.

Már akkor kezdődött a véleménykülömbőség anyám és köztem. Én a marxisták felé orientálódtam, ő hű maradt a narodnikiekhez. —

A városi proletáriátust forradalmasító munka közben megismerkedtem szervezetünknek egy, már abban az időben kiváló tagjával. Jóval idősebb volt, mint én s már ugynevezett „forradalmi mult” állt mögötte. Az ő befolyása alatt lettem marxista s később rendíthetetlen bolsevista.

Együtt éltünk, de elvből nem kötöttünk házasságot. Anyám ugyan fejét rázta, igen fiatalnak talált még engem az effélékhez, s főként attól félt, hogy ép oly kevéssé leszek kitartó a szerelemben, mint apám, — de végül mégis csak beletörődött a helyzetbe. Anyámhoz költöztünk s folytattuk munkánkat.

Minthogy férjem „illegális” volt, a végén letartóztatták az egész társaságot. Baráti közbenjárásra sikerült anyámat kiszabadítani. Engem és férjemet száműztek.

Félek, hogy ez a végnélküli bevezetés untatni fogja Önt, de úgy vélem, nélkülül nem értené meg mostani kinos helyzetemet. Már pedig azt akarom, hogy magértsen s ne feledje: az Ön által oly jól ismert Marja Stepanownának nemcsak lánya, de tanítványa is vagyok. A gyermekkori élményeket, az ifjúkori benyomásokat semmiféle logikával nem lehet elhomályosítani...

Kérem tehát, szenteljen nekem még egy kis türelmet s olvassa tovább ezt a hosszú levelet. Most térek át a második generáció tragédiájára.

Nekem sikerült kimenekülnöm a száműzetésből, de férjem ott maradt. Pétervárra jöttem. Hogy a hatóságok nyomomra ne bukkanjának, barátaim nevelőnői állást szereztek nekem a jómódu M. mérnök házában. Ez a mérnök fiatalabb éveiben közeledett a marxistákhoz.

Ebben a gazdag házban mindenki saját kedvtelésének élt. A politika nem érdekelte az embereket jobban, mint a színház, vagy Wrubel festményei. A politika legfennebb mint kellemes szaloncsevegés témája jöhetett csak szóba.

Ezekben a körökben én egyáltalán nem voltam járatos,

messze estek tőlem s lényegében idegen volt itt számomra minden. Mingyárt az első este összekoccantam a háziúrral. Azt hiszem Bernsteinről vitatkoztunk, még pedig olyan hévvel, mely sehogyse illett ehhez a szalon környezethez. Azután egész éjjel bosszankodtam, hogy mért voltam olyan fegyelmezetlen s különösen fáj nekem, hogy a mérnök vita közben gunyoros pillantásokat vetett rám. Volt valami ebben az emberben, ami kezdettől fogva ingerelt. Nagyon antipatikusnak tartottam, már csak azért is, mert oly távol állt minden ideális törekvéstől s mégis ép őt akartam meggyőzni elveink helyességéről, s valósággal kényszeríteni akartam, hogy ismerje el igazságainkat. Felesége csipkékbe és szőrmékbe bujtatott törékeny baba, ki mégiscsak világra hozott öt életerős gyermeket s férjét imádta, — nemegyszer mosolyogva állapította meg, hogy ő kivétel az általános szabály alól, mert az ő, férje iránti szerelme az idő multával nemhogy csökkenne, hanem ellenkezőleg, állandóan emelkedő tendenciát mutat.

Engem módfelett bosszantott a megelégedettségnek, a családi boldogságnak ez a langyos atmoszférája. A férfi figyelmesége csöpp felesége iránt, állandó aggodalma egészségeért, valósággal bosszuságot, sőt dühöt váltott ki belőlem. Szándékosan gunyos megjegyzéseket tettem néha a „gondta an, jöltáplált” liberálisokra, a minden jóban dúslakodó, jóllakott polgári körökre és gyűlölködve tettem célzásokat arra a triviális életmódra, melyet folytatnak. Beszéltem nekik a száműzöttek életéről és ilyenkor az ideges, gyenge Lydia Andrejewnát hiszterikus könnyekre fakasztottam.

— De mért tesz ilyeneket? — kérdezte M. mérnök szemrehányóan és szomorú, de mégis becéző szemekkel nézett rám.

Azt hiszem, néha oly messzire ment irántuk való gyűlöletem, hogy képes lettem volna valami meggondolatlanságot csak azért elkövetni, hogy aztán a rendőrség beavatkozása megzavarja boldog nyugalmukat.

Sehogysam voltam képes házukat elhagyni. Ez a lakás nemcsak nekem szolgált menedékkül, de alkalmas találkozási helye volt illegális elvtársaimnak is. Mikor arról volt szó, hogy mégiscsak elköltözőm, barátaim megharagudtak, sehogy sem tudták megérteni, mi okom lenne erre.

— Miért érintkezik ezekkel az emberekkel? Tartsa magát távol tőlük.

De erre gondolni se lehetett. Néha úgy éreztem, mintha gyűlölném M. mérnök csinos, telt alakját, puha hangját azzal a jellegzetes raccsoló „rr”-el s hanyag járását. De ha néhány napig nem láttam, már ideges voltam. Szenvedtem amiatt, hogy házában idegen, felesleges személy vagyok. A legcsekélyebb figyelematlenség, mit részéről magammal szemben tapasztaltam, nagy fájdalmat okozott nekem.

És mégis, valahányszor együtt voltunk, heves vitába kezdünk. Bármily kérdés került szóba, mi mindenen veszekedtünk, míg csak be nem rekedtünk, s közben nem a legválogatottabb

k fejezéseket használtuk. A kívülállók azt hitték, hogy elviselhetetlenek vagyunk egymás számára.

De a legszenvedélyesebb vita hevében is néha találkozott tekintetünk s az összevillanó szemeknek volt valami titkos nyelvük, melynek értelmét — nyilván félelemből — se felfogni, se magyarázni nem akartam.

Egy alkalommal egyesületi ügyeim tovább marasztaltak a külvárosban, mintsem előre gondoltam volna. Késő éjszaka értem haza. M. maga nyitott ajtót nekem.

— Hát visszajött?... És én már minden reményről letettem... És mielőtt feleszméltem volna, már ott tartott karjaiban, vad csókok áradatában.

De a legkülönösebb az volt a dologban, hogy cseppet sem voltam meglepődve, mintha már régesrégén vártam volna mindezt...

Mikor hajnalodott, visszamentem szobámba, — ő meg dolgozószobájában maradt, hol rendszerint az éjszakát tölteni szokta, ha munkája tulhosszu ideig tart.

Másnap este a társaságban újra szenvedélyesen, engesztelhetetlenül vitakoztunk... És ismét csak az volt a látszat, hogy ellenségek vagyunk.

Mikor pedig a vendégek elmentek, M. felkért, hogy sétáljak ki vele a Szigetre. Tavasz volt, a pétervári fehér éjszakák ideje. Felesége nevetve egyezett bele, hogy férjével tartsak. Komikusnak tűnt fel neki az egész, nem érdemesített arra, hogy féltékeny legyen rám.

És így bonyolódott tovább az életem.

Nehéz idők jártak a pártra. Tele voltam gondnal és munkával. Minthogy azzal mcntegetőztem, hogy nincs semmire időm, s minthogy küszöbön állt M.-né elutazása — gyermekeivel együtt dékre készülődött — egyre halasztgattam a megoldást.

Talán el sem hiszi, de valóban úgy volt, hogy ép abban az időben valami különös gyöngédséggel gondoltam férjemre, ki száműzetésben élt s mindent elkövettem, hogy őt kiszabadítsam.

Ha abban az időben megkérdezik, kit szeretek, gondolkodás nélkül feleltem volna, hogy Őt, férjemet és barátomat. És mégis, ha azt követelték volna, hogy M. mérnöktől szakadjak el, inkább a halált választottam volna. Ő bensőleg idegen volt tőlem s mégis kimondhatatlanul közelálló. Világnézete, szokásai, egész élettartása gyűlöletes és utálatos színben tűnt fel előttem — és mégis szenvedélyesen szerettem őt minden gyengéjével, tökéletlenségével, mindazon tulajdonságaival együtt, melyek homlokegyenest ellenkeztek mindazzal, mit én emberekben rendszerint becsülni és tisztelni szoktam.

Ámde egyikünk sem boldogított ez a szerelem. Szakításra azonban még csak gondolni sem mertünk. Nem értettem akkor s ma sem értem, mi kötötte M.-et annyira hozzám? Abban az időben egyáltalában nem voltam szép, nem értettem az izléses öltözködéshez, általában rideg s nőietlen voltam, s mégis meg voltam győződve, hogy M. szeret, még pedig aunyira, ahogy az ő kedves, őt imádó nejét sohase szerette.

Nyáron egyedül maradtunk a lakásban, M. mérnök és én. Különös idő volt, kinnal teli nyár, érzéseink teljes zürzavara. Boldog egyikünk se volt. A helyzettel való elégedetlenségünket egyáltalán nem titkoltuk egymás előtt, — s csodálatos ép ez a nyíltság hozott oly közel egymáshoz.

Kora ősszel már mutatkozott rajtam, hogy áldott állapotba kerültem. Megszabadítsam-e magam ettől az állapottól? — ez a gondolat távol esett mindkettőnkől.

Anyámhoz utaztam.

Itt megszakad Olga Sergejewna levele. Valószínűleg megszakításokkal írta, hivatali papíron, feldult idegzetel. Most ceruzával folytatja:

„— Mindent elmeséltem anyámnak, szenvedéseimet, zavaros érzéseimet, gyötrelmünket, hiszen nemcsak én szenvedtem azon, hogy két embert szeretek egyidőben, M. is ugyanígy gyötörődött s előttem sem titkolta babaarcu felesége iránti érzelmeit.

Anyám figyelmesen és komolyan hallgatott végig, s aznap nem is beszélt hozzám. Másnap reggel hozzámjött, ágyam szélére ült s megilletődés érzett hangján:

— Te nyilván M.-et szereted. Az első teendő, hogy azonnal irj férjednek, Constantinnak!

— No de mit irjak — kérdeztem kétségbeesetten.

— Hogyan? Mit? Egyszerűen azt, hogy mást szeretsz. Egy percig sem szabad őt meghagynod illuzióiban. Ily esetben nincs helye részvétnek, az még csak nagyobb bajok kuforrása lehet.

— Nem értesz anyám, hisz nem részvét az, mit Constantin iránt érzek. Én ma is szeretem őt!

— Ha meg mindig szereted, hogyan szerethetél bele másba? — kérdezte anyám türelmetlenül. — Ostobaságokat beszélsz.

Dehogy ostobaság! Hát nem értesz meg, anyám? Hisz ép ez az én szerencsétlenségem.

És ismét megpróbáltam anyámnak megmagyarázni, hogyan él bennem ez a kétféle érzem; mélységes ragaszkodás, gyöngédség Constantinnal szemben, — lelki együvértartozásunk tudata, — s az a vad ösztön mit M. vált ki belőlem, kit pedig mint embert se nem szeretek, se nem tisztellek.

Anyám nem értett meg.

— Ha M. iránt csak fizikai vágyat érzel, — Constantin azonban tiszteld és szereted, uralkodnod kell magadon s el kell szakadnod M. től!

— Látod anyám, épen ez az, hogy nemcsak fizikai vágyról van szó, — az is szerelem, mit M.-el szemben érzek, csak hogy valami egészen más... Ha tudtomra adnák, hogy M. veszélyben forog, életemet áldoznám, hogy őt megmentsem. De ha azt mondanák; áldozd fel magad Constantinért, erre nem volnék képes. És mégis szeretem Constantint, kell nekem, a lelkemnek kell ő, nélküle minden rideg és üres, — de lásd, M.-t mint embert se tisztelni se szeretni nem tudom.

— Te össze-vissza fecsegsz mindent! — szól rám anyám bosszusan. De később ő maga is határozatlanná és kételkedővé vált. Egyszer azt mondta, hogy azonnal írjak Constantinnak s váljak el tőle, máskor meg úgy határozott, hogy M.-el szakítsak.

Először éreztem életemben, hogy nem értjük meg egymást anyámmal s hogy tévedtem, mikor azt hittem, hogy benne támaszra találok. A legfontosab sorsdöntő kérdésben nem tudtuk egymást megérteni: anyám azt követelte tőlem, hogy vagy egyikkel vagy másikkal szakítsak, — én azonban úgy Constantint, mint M.-t meg akartam tartani. Én úgy éreztem, ez az elhatározás a legemberibb s ez felel meg leginkább belső énemnek.

A dolog azzal végződött, hogy Constantinnak mindent megírtam. Nemcsak a tényeket, de feltártam előtte gyötrelmeimet, kétségeimet, érzéseim zürzavarát. Először csak egy rövid választ kaptam. Csak annyit írt, hogy előbb tisztába kell jönnie önmagával s csak azután fog majd bővebben írni. Most még nem tud határozni. Ámde én e pár sorból is kiéreztem, hogy Constantin nem olyan mint anyám: Ő mindent meg fog érteni.

És nem csalódtam: Constantin valóban mindent megértett. A száműzetésben megosztotta szenvedéseimet, megértette érzéseim kétféleségét és olyannak szeretett, amilyen voltam. Beletörődött az adottságokba és magához láncolta lelkemnek, énemnek azt a felét, mely feléje törtetett és nélküle élni sem tudott.

Igy az ő segítségével csakhamar megtaláltam a kivezető utat. De anyám még mindig azt várta tőlem, hogy valamilyen irányban határozzak.

Nyomasztólag hatott rá, hogy egyidőben kaptam az ő címére leveleket M.-től és Constantintól és én mindkettőnek egyformán örültem.

Ezekben a napokban mesélte el nekem szerelmi tragédiáját s mindenáron ráakart venni, hogy valamilyen irányban döntsek. Az én zavarom és határozatlanságom érthetetlen volt előtte s nagyon bosszantotta.

— Egyéb dolgokban annyira karakteres és határozott vagy — mondta gyakran — nem értem, mért vagy ép ebben a kérdésben ily ingadozó? Apai örökség volna ez nálad?

Sehoggyse akarta belátni, hogy az én kétfelé húzó magatartásom is a döntésnek egy fajtája s hogy az embert olyannak kell venni, amilyen.

— Nos, és mi lesz M. feleségével? Tán annak is el akartok mindent mondani? Őt is kényszeríteni akarjátok, hogy alkalmazkodjék a ti életfelfogástokhoz?

Nem, sajnos, ő nem értene meg bennünket. Neki nem lehet a dolgot elmondani, hisz M. sohasem állt közel hozzá lelkileg, úgy szereti csak, mint egy finom, drága, törekeny játékszert. És feleségéhez való viszonyán mit sem változtat irántam érzett szerelme.

Anyám egyre türelmetlenebbé vált, — úgy találta, hogy mi alapjában véve közönséges emberek vágyunk. Ilyen házassági négyyszög csak a romlott Párisban képzelhető, — előbb, vagy utóbb mégis csak döntenem kell.

Tavasszal lányom született. M. hozzánk jött s az a két hét, melyet anyám házában töltöttünk, talán életem legszebb ideje volt. Anyám csodálatos módon első pillantól kezdve sokkal több rokonszenvet érzett M., mint Constantin iránt. Amint M. elutazott, anyám azonnal konstata: A választás már meg is történt, gyermeked atyjánál kell maradnod! Ámde csodálatos, mennél inkább állott anyám M. pártjára, én annál erősebben éreztem, hogy Constantin nélkül mennyire egyedül volnék. Ugy jött nekem, mintha anyám és M. alkotná az egyik, Constantin és én a másik tábor. Talán így is volt: a kulturmunkás, a narodnikiek hive együtt haladt a liberális burzsoázia képviselőjével, — én és Constantin a proletáriátus táborához tartoztunk...

Egy újbóli letartóztatás, újabb száműzetés ismét kitölték a döntést. Kislányom a nagyanyjánál nevelkedett s én továbbra is leveleztem M.-el ép úgy, mint Constantinnal, — míg csak egyszer sikerült Constantinnal találkoznom. És anyám legnagyobb megbotránkozására ismét összeköltöztünk. Nem játszódtott le közöttünk semmiféle drámai jelenet. Constantin nem éreztetett velem semmiféle „nagylelkű megbocsájtást” — természetesnek, magától értetődőnek tekintettük s örvendtünk, hogy ismét együtt él két lelkileg egymáshoz tartozó ember.

Ebben az időben anyám sehogy se akart megérteni. Szemrehányó leveleket kaptam tőle, tele keserűséggel. Anyám M. pártjára állott s úgy vélte, hogy Constantin iránti bűnös részvétből tönkreteszem azt, kit szeretek.

Miután M. néhány ultimátumszerű levelet küldött nekem — a maga részéről megszakitott velem minden kapcsolatot. Így hát végleg Constantinnal maradtam.

Nemsokára felviradt a librálizmus hajnala s száműzetésünk véget ért. A sors ismét Pétervárra vetett, hol elkerülhetetlen volt az M.-el való találkozás. Nem akarom Ön előtt titkolni: én akartam is ezt s egyenesen kerestem rá a megfelelő alkalmat.

Összetalálkoztunk s úgy jött nekünk, hogy elszakadásunk három éve óta semmi sem történt. Minden előről kezdődött, — a kölcsönös szerelem minden gyötrelmével, minden kétségével, minden hatalmával és minden örömeivel. Engem valósággal megdöbrentett az a szenvedély, mellyel M. érzelmeit kifejezésre juttatta — annál is inkább, mert érzelmeinek újra feltámadt áradatában most minden törekvése arra irányult, hogy feleségétől elváljék és engem nőül vegyen. Ámde én most még fokozottabb mértékben éreztem, mint azelőtt, hogy szellemileg mennyire idegen tőlem ez az imbar. A forradalmi harcok fellobbanásának idejét éltük. Egyre mélyebb szakadékok ékelődtek a pártok közé, — ami három évvel ezelőtt csak elméleti harc volt, az most a napi politikai sorsdöntő kérdésévé sulyosodott. M. politikai felfogás tekintetében még a liberálisokig sem jutott el. Mi két különböző nyelven beszélünk. Én minden találkozásunk után valósággal megvetést éreztem magammal szemben s mégis kimodhatatlanul győtrődtem, ha nem találkozhattam vele. M. megvetette az én

politikai ténykedésemet s arra törekedett, hogy egészen s örökre, kizárólag csak a maga számára nyerjen meg engem. Én meg gyűlöltem benne a burzsoát, a burzsoa liberalizmust, s még sem volt erőm, hogy tőle elszakadjak. Sajátságos, hogy vele szemben táplált érzelmeimbe belevegyült valami anyáskodás, valami különös gyöngéd részvét. Úgy éreztem, hogy ő rosszabbnak tünteti fel magát, mint amilyen s nekem kötelességem rajta segíteni, hogy megtalálja önmagát s nem szabad tünnöm, hogy a politikai bizonytalanság ösvényén támoilogjon továbbra is.

Ez a gyötrelmem hónapokot át tartott míg csak Constantin meg nem érkezett. Constantin ezuttal fájdalmasan fogadta gyónásomat. Nyilvánvaló volt, hogy a féltékenységi gyötri. De mégis jó barátokként éltünk együtt továbbra is. Ezt viszont M. nem tudta elviselni. Valósággal dühöngött. Követelte, hogy Constantinnal szakítsak, nem akarta hinni, hogy mint „barátok” érintkezzünk egymással.

Ott tartott már, hogy végleg szakít feleségével.

S ez így ment heteken át. Minden nap újabb gyötrelmet jelentett számunkra. Aztán egy rémes jelenet következett. M. berontott hozzánk, gorombáskodni kezdett Constantinnal s tőlem azt követelte, hogy azonnal utazzak el vele, mert különben vége köztünk mindennek. Én természetesen nem követtem őt s úgy váltunk el, mint ádáz ellenségek.

Ezután elviselhetetlenül nehéz idők következtek rám. Constantin látta, hogy szenvedek, de most már nem volt megértő, nem tudott rajtam segíteni: — féltékeny volt.

Először fordult elő velem életemben, (egyébként most is ez a helyzet), hogy nem tudtam magam teljesen a munkának szentelni. Szenvedésem mindennél erősebb volt.

Ekkor érkezett meg anyám. M. elkeseredett leveleket irt neki s ezért jött hozzám. Magával hozta kis lányomat s erélyesen követelte, hogy most már vessek véget a dolognak s ne halaszszam tovább a döntést.

— A döntés már régen megtörtént, anyám — válaszoltam neki.

— Ha meg így áll a dolog, akkor egy percig se élj tovább Constantinnal. Én elhiszem, hogy nem feleségként vagy most mellette, de akkor minek fenntartani ezt a látszatot? Miértkinozod M.-t?

— Tévedsz anyám, — én Constantinnal maradok.

Anyám ezt sehogy se akarta tudomásul venni. M. leveleiből értesült az utóbbi hónapok eseményeiről. Én is irtam neki határozatlanságomról s gyötrelmeimről.

— Te szereted M.-t s a szerelemnek megvannak a maga jogai. A te ostoba logikáddal összekuszálod érzéseidet. — ismételte anyám makacsul. Ne gyötörd magad. Kell, hogy annyi bátorság legyen benned, hogy szerelmed leküzdjön minden akadályt, — még azt is, hogy politikai felfogástok nem egyezik. Meglátod, még marxistát nevelsz M.-ből. Olyan szerelmes ez az ember, hogy érted minden áldozatra kész s te erősebb vagy, mint ő, úgy irányíthatod, ahogy neked tetszik.

Ámde anyám rábeszélő kísérletei ép az ellenkező hatást váltották ki belőlem. Egyre világosabban láttam, hogy nem tudom

és nem is szabad életemet M.-hez kötnöm, mert ez számomra teljes szellemi csődöt jelentene. M. világnézete s az enyém, két olyan végletes pólus, melyek összeegyeztetésére gondolni se lehetett.

Hosszas fáradozás után annyit mégis elért anyám, hogy találkoztam M.-el. Anyám döntő érvként gyermekünk sorsára hivatkozott, de ez sem hatott rám, — e találkozás csak még kinosabbá és gyötrelmesebbé tette a helyzetet.

Azután jött a történelmi jelentőségű 1905-ös év. Az események irama annyira magával ragadott mindnyájunkat, hogy saját személyes ügyeink háttérbe szorultak. Az emberek egyéni szerencsétlensége elmerült a történések nagy oceanjában. A forradalom vihara messze vetett minket egymástól. Én Déloroszországba mentem, Constantin külföldre utazott, anyám visszatért kerületébe. M. élére került egy, abban az időben ujonnan alakult politikai szervezetnek. Dolgoztunk, harcoltunk, vitakoztunk mindannyian, tele voltunk izgalommal s reménységgel.

De nemsokára öttek a reakció sötét napjai s ismét nem volt időnk, hogy saját bajainkkal törődjünk.

Évek múlva, — 1908 őszén egy kis gyárvárosban megint összehozott a sors M.-el. A reakció győzedelmeskedett, a forradalom le volt verve. Megint „illegális” lettem. M. azonban, ki hamar elfelejtette a kilencszázötös forradalmi radikalizmusát, gyors lendülettel emelkedett az ipari és pénzvilág hatalmasai közé. „Nagy alak” lett. A helyi lapok a személyi hírek közt jelezték elutazását s visszaérkezését.

Mikor megtudtam, hogy ugyanabban a városban tartózkodik, egy már majdnem feledésbe ment izgalom veit erőt rajtam, mely megakadályozott a nyugodt munkában. Egyáltalában nem óhajtottam a vissontlátást. De a rendőrség nyomomra akadt s barátaim figyelmeztettek, hogy jó lesz gyorsan menekülni. Legalább reggelig biztos rejtékhelyet kellett találnom, nem is annyira magamért, mint a nálam levő iratok miatt, melyeket nem akartam elégetni. Így jutott eszembe, hogy M.-hez menjek. Egy nagy gyár igazgatói lakosztályában, hol ő is vendégként volt megszállva, bizonyára jó helyen leszek. És elmentem hozzá. Régi nevemen jelenttem be magam. M. őszinte örömmel fogadott. De mikor egyedül maradtunk s előadtam jövetelem célját, — elvesztette a fejét, nagyon „begyulladt” s egészen elkomorodott. Tekintetében nyoma sem volt a régi szerelemnek. Mint két teljesen idegen ember — úgy álltunk szemben egymással, s joggal kérdezhettük volna: lehetséges-e, hogy mi valaha szerettük egymást s hogy volt idő, mikor majdnem belepusztultunk az egymás utáni vágyakozásba? Nekem úgy tetszett, mintha nem is M., hanem valami távoli rokona állana előttem.

Csak hasonlított hozzá, — de ez az idegen ember mégse Ő, kit egykor rajongva szerettem.

Már meg is bántam, hogy idejöttem, de fontos érdekek fűződtek azokhoz a bizonyos iratokhoz s így elhatároztam, hogy mégis maradok. Mit bánom én, ha átkoz is magában ez a burzsujs ha reszket is a félelemtől. Nem fog neki ártani ez a kis ijed-

ség, — legfennebb lefogy egy kicsit. Ő a maga részéről udvarias formában igyekezett tudomásomra hozni, hogy jelenlétem neki módfelett kellemetlen, én úgy tettem, mintha nem érteném s hivatkoztam a régi barátság jogaira.

Ilyen körülmények közt nem maradt más hátra, mint hogy éjszakára elszállásoljon magánál. Elképzelheti, mily rossz éjszakája lehetett M.-nek. — Én azonban nagyszerűen aludtam. Észre se vettem, hogy a szomszéd szobában az az ember alszik (vagy inkább nem alszik) kinek járása, mosolya, felvillanó tekintete valaha mint forró hullám járta át szívemet s kinek jelenlétét én még a ház tulsó sarkán is megéreztem. Ezen az éjszakán tisztán éreztem, hogy szerelmünk már a múlté, — meghalt s eltemettetett. Egy nagy űr maradt a szívemben — s a kislányom. M. nem is kezdősködött felőle.

Hüvösen váltunk el, nem is óhajtottunk egy újabb viszontlátást. Közös multunk — el volt temetve.

De különös s előttem ma is érthetetlen a következő: Nem sokára ezután találkoztam Constantinnal, kit már régen nem láttam. Oroszország különböző részeiben dolgoztunk abban az időben. És képzelje, vele szemben is elidegenedést éreztem. Most már őt is más szemekkel láttam. A forradalmi idők nagy átélései valósággal eltorzították az arcát. Politikai nézeteink se egyeztek, különféleképp ítéltük meg az eseményeket, másként láttuk a jelen lehetőségeket s más szemszögből néztük a jövőt.

Constantinnak ebben az időben sok nehézséggel kellett megküzdenie. Összekülömbözött a párttal. Kellemetlenségei részben személyes ügyekből, részben pártpolitikai magatartásából eredtek s ő mindent nagyon szívére vett. Constantin pesszimista lett, megrendült a forradalomba vetett hite. Azon a véleményen volt, hogy néhány évig szünetelnie kell minden agitációs munkának. A mi munkánkat fojtott dühvel és keserőséggel kritizálta. Ő maga belefáradt már a küzdelembe, folyton elővigyázatosságra és körültekintésre intett s úgy látszott, hogy teljesen vissza akar vonulni a mozgalomtól, s talán valami csendes révbe akar bevezetni.

Én akkortájt nagy energiával dolgoztam. A forradalom kiemelt önmagamból s szárnyakat adott, valami rendkívüli munkaképességet éreztem magamban.

Constantinnal való találkozásom nagyon bensőségteljes volt. Mentem elhatároztuk, hogy ismét együtt fogunk dolgozni, de közben folyton azt éreztem, hogy nagyon elidegenedtünk egymástól. Kerestem az alkalmat, hogy külföldre utazhassak, — természetesen illegális uton. Célokat elértem s az volt a tervem, hogy újra nekilátok kémiai tanulmányaimnak, melyeket a pártmunka kedvéért annak idején félbeszakítottam.

Többet nem is találkoztam Constantinnal, ki egyre jobban eltávolodott tőlünk. A háború alatt az éttappénál dolgozott s egy gimnáziumban tanároskodott. A szovjeturalommal szemben nyíltan szabotált s azt hiszem egy fehérhárdista összeesküvésben való részvétele következtében halálát lelte.

M.-nek még sikerült idejekorán külföldre szöknie s kimene-

külnie a „proletáriátus bosszuálló karjai“ közül. Ez a két ember számomra már régen hálott, egyik ép oly kevésbé érdekel, mint a másik.

— De hol itt a tragédia? — kérdezheti Ön, ki tapintatlanul hosszú életrajzomat végigolvasta. Hiszen mindezek régen tulhaladott dolgok, mindez elmúlt, csupa régi história. Miről is van szó tulajdonképen?

Ahoz, hogy jelenlegi szenvedésemet megértse, meg kellett ismernie multamat. Öszintén meggyóntam Önnek s vallomásomból láthatja, hogy aki annyi asszonyi szenvedésen ment keresztül mint én, az megértő tud lenni a legkülönbélebb s a legkomplikáltabb érzésekkel szemben is. Ámde amit most lányomnál tapasztalok, azt minden toleranciám mellett sem tudom megérteni. Ismétlem, néha azzal vigasztalódom, hogy talán ugyanazon okból nem értem meg Génit, amért anyám, Marja Stepanowna nem értett meg engem. De legtöbbször olyan határtalan féltelenséget s annyi aljasságot tapasztalok nála, hogy megborzadok... Legyen segítségemre, hogy megtaláljam a helyes utat. Nem bánom, szídjon össze, ha úgy találja, hogy maradi vagyok s hogy a megváltozott életviszonyok más pszichológiát követelnek... Nem, ma nem tudok már többet írni. Beszélni szeretnék Önnel, engedje meg, hogy felkeressem. Minthogy már ismeri az elmúltakat, — könnyebb és egyszerűbb lesz megértenie a jelent s főként rövidebben beszélhetek arról az új rejtélyről, mellyel most szemben állok s melyet megoldani sehogyz tudok. Hívjon fel telefonon 20751 számon s közölje velem, mikor találom otthon egészen egyedül. Nekem egy este volna legalkalmasabb, — mennél később annál jobb. Várom értesítését.

Szives üdvözléttel Olga Wesselowskaja.

Néhány nappal később, egy este a megbeszélrt időben eljött hozzám Olga Sergejevna. Feltűnt nekem, hogy mily rossz színben van, és hogy okos szemei mennyi nyugtalanságot árulnak el. Kíváncsian néztem erre a szerényen öltözött, simára fésült hajú asszonyra ki mindig nyugodt, tartzkodó és szófukar volt. Kétségtelenül volt benne valami renkvüli vonzó — a zárkózott egyéniségek kifejezhetetlen varázsa. És mégis ahogy ott ült előttem s ahogy az Oroszországot legközelebről érdeklő politikai eseményekről beszélgettünk alig tudtam elképzelni, hogy ő, ki olyan felelősségteljes állást tölt be az államgazdasági hivatalnál, azonos azzal az asszonnyal ki nekem levelében oly őszintén meggyónt.

— De térjünk rá az én esetemre — szakított félbe Olga Sergejevna, az ő tárgyilagos, csengő hangján amely a mindig határozott Maria Stepanownára emlékeztetett.

— Leányomról, Géniről van szó, — akarom tudni mi a véleménye róla. Talán azért nem tudom őt megérteni, mert nem tartok lépést a korrall. Talán nálunk is bekövetkezett a szülők és gyermekek közötti elkerühetetlen tragédia, de lehet hogy más ok volt, talán Genia neveltetésének abnormális körülményei. Már zsenge gyermekkorá óta ide-oda hanyódott, egyszer anyámnál volt, máskor nálam, aztán barátainknál. Utobbi években bent lakott a gyárban, egy nagy üzemben. onnan a frontra került és a hadtáp

vonalon teljesített szolgálatot s ott természetesen sok olyan dolgot látott, aminőkről régente hasonló koru fiatal lányoknak még csak sejtelmük sem volt. Talán jól is van ez így, az ember ismerje meg az életet olyannak, mint amilyen, de másfelől... Oh, ha tudná mit éltem át ezekben az időkben, majdnem elvesztettem az eszemet. Már azt sem tudom mi a helyes s mi a helytelen. Régente örvendtem, hogy Geniának nincsenek előítéletei, hogy bátran szembe néz az élettel s minden helyzetben megállja a helyét. Örültem, hogy nincs meg benne az intellektuelleknél oly gyakori akaratnélküliség, hogy őszinte s ahogy én látom, a naivitásig igazságszerető, s akkor egyszerre...

Őn tudja, hogy az emigráció idején találkoztam külföldön Rjabkov elvtárrsal, kit Davosban én ápoltam. Azóta együtt élünk, mint férj és feleség. Igaz, én jóval idősebb vagyok nála s őt sok tekintetben tanítványomnak tekintettem. De együttélésünk hét esztendeje alatt a legnagyobb összhang uralkodott közöttünk. Tizenhétben együtt tértünk haza s együtt kezdtünk dolgozni a szovjeturalom szolgálatában.

Őn tudja, mily tisztalelkű ember Rjabkov elvtárs, igazi meggyőződéses, kompromisszumokat nem tűrő proletár. Mindenki ismeri, hogy egyike a legkiválóbb pártmunkásoknak.

Rjabkov tudóbajos s én szeretettel ápoltam őt. Úgy éreztem semmi sem zavarja együttlétünk harmoniáját, viszonyunk oly tiszta és bensőségteljes volt.

Mult évben Moszkvában telepedtünk meg s én Geniát magamhoz vettem. Lányom fiatalkora dacára nagyon szorgalmasan dolgozik a pártban. Határozott jellem, fáradhatatlan és szenvedélyes, olyan mint nagyanja volt. Általános megbecsülésnek örvend a szervezetben. Őn ismeri a mi lakásviszonyainkat: három személy részére jut egy szoba. Mindenesetre nagyon kevés, de ezen most még változtatni nem lehet. Különben nagyon ritkán voltunk otthon. Különösen én töltöttem kevés időt a lakásban, mert gyakran ki kellett mennem a gyárba, mely a városon kívül fekszik.

Köztem és Genia közt hosszas távollét után baráti viszony fejlődött ki, valósággal baráti viszony. Egyáltalában nem éreztem, hogy anyja vagyok s a vele való érintkezésben egészen megfiatalodtam. Az ő örök vidámsága, nevetése, fiatalos önbizalma rám ragadt.

Rjabkov elvtárs nagyon jóba volt vele. És én csak örültem, mert hiszen eleinte féltem, hogy nem fognak kijönni egymással. Annál nagyobb volt örömöm, mikor láttam, milyen jó pajtások. Én magam küldtem őket együtt színházba, meetingekre, kongresszusokra. Egyszóval, vidáman éltünk együtt hármunkban. Én leginkább annak örültem, hogy Andrej sokkal derültebb lett s betegsége kevésbé volt észrevehető, mint azelőtt.

Igy volt ez mindaddig, — igen, addig, míg bekövetkezett valami, — s aztán minden megváltozott.

Olga Sergejewna megakadt, mintha nem lett volna bátor-

sága tovább beszélni. Olga Sergejewna csak állt az ablak mellett és hallgatott. Kinos csönd nehezedett ránk.

— Én már tudom, Olga Sergejewna, az történt, mi hasonló esetekben majdnem elkerülhetetlen: Génia és Rjabkov elvtárs egymáséi lettek. De hát mi ebben a „borzalmas”, a közönséges, aljas? Csodálatos, hogy Őn ennyire nem megértő!

— Nem is ettől borzadok, oh, nem ettől — szakított félbe Olga Sergejewna felindultan — hanem attól, mit azután Geniánál tapasztaltam.

— No dehát mit tapasztalt?

— Valami érthetetlen nyugalmat, könyörtelenséget, majdnem cinizmust.

Jól értsen meg: se szerelemről, se valami nagy szenvedélyről nincs szó nála s cseppet sem igyekszik, hogy kikerüljön ebből a szerencsétlen helyzetből. Mintha mindennek így kellett volna történnie, ahogy történt s csak én lennék elmaradott és értelmetlen. Néha úgy érzem, Génia egy aljas, kicsapongó, durva érzéki nő, — másszor meg kétség fog el, vajjon nem-e bennem van a hiba, nem-e én vagyok annyira elmaradott, hogy nem tudom őt megérteni? Mintha megismétlődne az én esetem anyámmal, ki annak idején szintén nem tudott engem megérteni.

Szükségem van Önre, — segítsen rajtam.

Olga Sergejewna aztán elbeszélte, hogyan kereste fel őt leánya az irodában azzal, hogy 10 perc audienciát kér tőle.

— Anyám — mondta — másként nem jutok hozzá, hogy beszéljek veled. És minden bevezetés nélkül, a legnagyobb hidegvérrel közölte anyjával, hogy más állapotba esett.

— De kitől? — kérdezte Olga Sergejewna önkéntelenül.

— Nem tudom — felelte Génia.

S az anya úgy érezte, hogy leánya nem akar tudni arról az emberről, — de azután mint egy törsturás hatott szívébe egy rettentő előérzet.

Genia tanácsot kért anyjától, hogyan csinálja a magzatelhajtást. Az erre vonatkozó törvény már életbelépett. Ajánlólevelet kért az illetékes hatóságokhoz. Semmi szín alatt nem akart gyermeket.

— Egyszerűen nincs időm hozzá — mondta egykedvűen.

Olga Sergejewna egy árva szót sem szolt férjének arról, mit Geniáról megtudott. Úgy vélte ez Genia legszemélyesebb ügye. Ha akarja, ő maga is elbeszélheti. De árnyék borult a lelkére s nagyon elkomorodott. Lelkének tudatalatti mélységeiben valami nyugtalanság lappangott. Kinos kételyei támadtak s hármunk együttlétük számos olyan momentuma ötlött eszébe. mint azelőtt s figyelemre sem méltatott. Olga Sergejewna szégyenkezett önmaga előtt s ilyekezett elhessegetni az elfajta gondolatokat. De sehogyse tudott megszabadulni tőlük s úgy megzavarodott, hogy dolgozni sem tudott. Ezek a gondolatok állandóan gyötörték s így történt, hogy Olga Sergejewna egyszer egy esti pártértekezletről — rosszüllétére hivatkozva — eltávozott, hazatért s Geniát férje karjaiban találta.

— Értsen meg jól, én nem magán, a tényen háborodtam fel, hanem azon, ami azután következett. Andrej nyugodtan a

sapkája után nyult s anélkül, hogy hozzám egy árva szót is szólt volna — eltávozott.

Önkéntelenül rákiáltottam Geniára :

— Miért hazudtál nekem, mért monadt, hogy nem tudod ki a gyermeked apja ?

Genia erre a világ legtermészetesebb hangján ezt válaszolta :

— Én most is csak azt mondom, mit akkor, ma sem tudom Andrej volt-e vagy a másik.

— Hogyan ? Micsoda másik ?

— Nos, igen, abban az időben viszonyom volt egy elvtársammal, kit te nem ismersz.

Ezekután ugyebár érthetőnek találja, hogy mindez engem megzavar s valósággal kétségbeejt. Genia elbeszélte nekem, hogy már abban az időben nemi életet élt, mikor szeretetadományokkal a fronton járt. De ami az én szememben leginkább aggasztó s érthetetlen is egyben, a Genia őszinte kijelentése, hogy sohase szeretett s ma sem szeretett egyiket sem.

— Hát akkor mért adtad oda magad ? Hát olyan borzasztó erős benned a nemi ösztön ? Hisz még oly fiatal vagy s ez a te korodban nem is normális.

— Hogy is mondjam anyám ? Kimondottan fizikai vágyat, ahogy te képzeled, voltaképpen addig sohasem éreztem, míg nem találkoztam azzal a bizonyos másikkal, kivel azokban a hónapokban érintkeztem. Most már ez is elmúlt. De akkor tetszett nekem s éreztem, hogy én is tetszem neki... hiszen mindez oly egyszerű s aztán nem is kötelez semmire, igazán nem értek anyám, mért izgatod úgy fel magad ? Ha eladtam volna magam, vagy erőszakot követtek volna el rajtam, — az más lenne, de hiszen minden az én beleegyezéssel történt. Amíg tetszünk egymásnak, addig együtt vagyunk s ha elmúlik, — széjjel megyünk s végeredményében egyikünk sem veszített semmit... Csak az az egy kellemetlen, hogy az abortus miatt munkámat 2—3 hétre félbe kell szakítanom, — de ennek magam vagyok az oka, ezentúl jobban fogok óvakodni.

Olga Sergejownának arra a kérdésére, hogy tulajdonképpen miért szeretkezik egyidőben két férfival, mikor egyiket sem szeretti, Genia azt felelte, hogy ez a véletlen dolga. Tulajdonképpen a másik — nem Andrej — erősebb hatást gyakorol rá, de ez őt viszont valósággal gyermekként kezelte, nem vette komolyan s ez vérig sértette őt. Ezért, mintegy daczból adta oda magát Andrejnek, ki mégis csak hozzánk tartozik s kinél mindig oly jól érezte magát.

— Na és ők ketten tudnak egymásról ?

— Igen, természetesen, én a titkolózást és hazudozást feleslegesnek tartom. Ha nem tetszik nekik, nos, akkor nem kell, hogy szeressenek, én akkor is a magam módja szerint fogok élni. Andrej nyugodtan vette ezt tudomásul, ő nem sokat törődik az effélékkel. A másik, — az igen, — kezdetben szörnyen dühös volt, ultimatumokat menesztett, de a végén nem maradt más hátra, minthogy ő is belenyugodjék a helyzetbe. Most aztán végleg ott-

hagytam őt, kezdett nagyon unalmassá válni számomra. Neveletlen és goromba s én azt nem szeretem.

Olga Sergejowna megpróbálta meggyőzni őt arról, hogy menyire helytelen a házassági életközösség ilyen fölényes semmibevévése. Genia azonban ezt vitatta.

— Te azt mondd anyám, hogy aljasság, ha az ember szerelem nélkül odaadja magát. Téged az én — szerinted cinikus — felfogásom megdöbbsent. De mond őszintén anyám, ha én a te 20 éves fiad volnék, ki már megjárta a frontot s egyébként önállóan él, te akkor is kétségbe volnál esve ha neki viszonya volna egy nővel, ki neki egyszerűen csak tetszik ? Nem egy prostituálttal, kit megvásárolnak, nem egy lánnyal kit megcsalnak, (ami szerintem is aljasság) de egy nővel, ki tetszik neki s kinek ő is tetszik. Vajon felháborodnál te a fiad nemi morálján is ? Nos, mért botrányozol meg az én „erkölcstelenségemen” ? Megnyugtatlak, ép oly ember vagyok nő létemre, mint egy férfi. És amellet tudatában vagyok annak, mi a kötelességem, tudom, mivel tartozom a pártnak. De micsoda összefüggés van a párt, a forradalom, a fehérgárdista-front, az összeomlás — és aközött, hogy én Andrejjel s rajta kívül még mással is szerelmeskedem ? Igaz, gyermek — az nem kell, nem talál a mai forradalmi időkhöz. Én ezzel tisztában vagyok és semmi áron sem szülnék. De ami a többit illeti...

— De rám egyáltalában nem vagy tekintettel ? — kérdezte Olga Sergejowna. Hogyan fogjam fel én a te Andrejhez való viszonyodat ?

— Hát mit változtat ez a dolgon ? Te magad akartad, hogy közeledjünk egymáshoz, Te örültél legjobban, hogy jó barátságba kerültünk. Hát hol a határa a barátságnak ? És miért szabad csak lelkileg barátkoznunk, együtt lennünk, eszmecserét folytatnunk, együtt nevetgélni, szórakozni, egyszerűval mindent, de mindent, csak ép szeretkeznünk nem szabad ? Mi nem raboltunk el tőled semmit, Andrej ép úgy istenit téged most is, mint azelőtt, egy szemernyit el nem vettem szerelméből. Hogy mi csókoltunk ? Hát igen neked nincs időd a vele való enyelgésre s aztán mindentől eltekintve, csak nem akarod Andrejt annyira magadhoz láncolni, hogy a te tudtod és beleegyezésed nélkül semmiben se találhasson örömet ? Hát vedd tudomásul, hogy ez olyan csunya önzés volna, ami méltatlan hozzád. Belőled nagymama polgári nevelése beszél s amellet igazságtalan is vagy. Hisz te magad is a magad módja szerint éltél annak idején, mért ne volna szabad Andrejnek is ugyanugy élnie ?

Olga Sergejownát leginkább az lepte meg, hogy se férje, se leánya egy csöpp megbánást sem éreztek. Mintha minden, ami történt annyira természetes, magától értetődő lenne, hogy nem is érdemes róla beszélni — ahogy Genia s Andrej csak bizonyos foku leereszkedéssel vetettek oda néhány frázist : sajnálják, hogy kellemetlenséget okoztak neki, általában sajnálják a történeteket s így tovább. Úgy érezte, hogy az alapjában véve gyöngéd, jóindulatu Andrej és Genia lelkük mélyén egészen ártatlannak érzik

magukat. Mindketten többször hivatkoztak arra, hogy hiszen semmi sem változott, s kérték, ne okozzon felesleges izgalmakat magának, igyekeztek őt meggyőzni arról, hogy misem állott távolabb tőlük minthogy megbántás vagy pláne fájdalmat okozna neki. De ha mindez őt mégis annyira „irritálja” úgy azonnal szakítanak egymással, — bár érthetetlen előttük, mit változtatna egy ily szakítás a helyzeten.

A gondolatoknak és érzéseknek ebben a káoszában határozta el magát Olga Sergejowna, hogy tőlem fglvilágosítást és tanácsot kér.

Miről is van hát szó? Vajjon az új életviszonyok által teremtet új világnézettel állunk szemben — vagy pedig csupán Génia féktelen, semmiféle erkölcsi törvény által nem korlátozott érzékisége az oka mindennek? Talán ez az új nemi erkölcs? Sokat gondolkoztunk ezeken a kérdéseken.

— Ami a legfájdalmasabb számomra az egész dologban — mondta Olga Sergejowna, — hogy Génia mindezt szenvedély és érzés nélkül csinálja, hidegen és ridegen. Ha Genia szeretné Andrejt és Andrej is őt, akkor mindennel tisztában volnék. Lehet, hogy akkor is szenvednék, hiszen szeretem Andrejt, de nem volna az egésznek ez a kellemetlen mellékíze, ez a sok gyötrelmem.

Hogyan is fejezzem ki magam? Egyszóval, nem tudom megbocsájtani Geniának és Andrejnek csalásukat, hazudozásait. Nem tudom megérteni, hogyan lehettek velem szemben annyira tiszteletlenek? Megingott a hitem bennük, képtelennek tartom őket minden nemesebb érzésre. Mindketten hangoztatják, hogy szeretnek de micsoda szeretet az, mely nem tartja vissza őket attól, hogy engem vérig sértsenek, — anélkül, hogy a legcsekélyebb részvétet, vagy megbánást éreznék velem szemben. Nem, nem értem egyiküket sem, — eltompult lelkek, megfagyott szívek. Génia az én önkéntelen szemrehányásaimra csak úgy hetykén válaszolt: Hát amikor neked viszonyod volt apámmal, te nem titkoltad azt az ő felesége előtt? Talán te nem hazudtál?

S ép ez az alapvető különbség, mit Génia nem ér, nem akar megérteni. Először is én M. feleségét sohase szerettem, mindig idegen volt számomra. Semmiféle közösséget vele nem éreztem. Csupán emberiségből kiméltem őt. És azután ne feledjük: én szerettem M.-t, de még hogy szerettem! Ép úgy, ahogy felesége szerette, — sőt talán még jobban. Vele szemben táplált érzéseink egyenlő jogokat biztosítottak számunkra. Az én nagy szerelmem, szenvedéseim igazolnak engem. De az ő esetükben nincs szó se szerelemről, se szenvedésről, se megbánásról. Egész élettartásukat a gyönyörrelv határozza meg, az a meggyőződés, hogy joguk van gyönyört keresni ahogy s ahol lehet. Látja, ez a borzasztó: tapintatlanok s egy szikrája sincs bennök a gyöngéd érzéseknek, a jóságnak... Micsoda kommunisták ezek?

Erre a nemvárt fordulatra önkéntelenül is elmosolyodtam. S maga Olga Sergejowna is zavartan névetett s belátta, hogy eme konklúziója cseppet sem indokolt. Azzal váltunk el, hogy a legközelebbi napok valamelyikén találkozni fogok Géniaival.

Génia korán reggel hozzám jött. Napközben ugyanis késő estig pártügyekkel van elfoglalva. Karcsu, magas jelenség, élénk arca s kecses tartású feje nagyanyjára, Marja Stepanownára emlékeztet. Kissé sápadtan nyitott be hozzám, sötét karikák árktolták mélyen ülő szeméit, keze hideg és nedves volt. Látszott rajta, hogy még nem jött helyre az abortus után. Velem szemben egyszerűen s barátságosan viselkedett.

— Önt valószínűleg az lepi meg legjobban, hogy képes vagyok magam férfiagnak odaadni, csupán azért, mert tetszenek nekem, — anélkül, hogy szerelmes lennék beléjük. De látja kérem, ahhoz, hogy az ember szerelmes legyen, idő kell. Én sok regényt olvastam s tudom, hogy mennyi időt s energiát vesz igénybe a szerelem. Nekem pedig nincs erre időm. Annyi dolgom van a szervezetben, oly sok kérdés vár megoldásra, — mikor lenne nekünk időnk szerelemre a forradalmi idők veszett iramában? Örökös hajsza, — fejünk mindig tele égető problémákkal. Hiszen, nem mondom, vannak nyugodtabb időszakok is, Nos, ilyenkor eszmél rá az ember, hogy voltaképpen ki is tetszik neki. De jól értsen még, ahhoz, hogy beleszeressünk valakibe, ahhoz nincs időnk. És aztán, alig hogy megbarátkoztunk egy férfivel, kérem szépen, — máris a frontra irányítják, vagy más városba helyezik az embert, — vagy oly lázas munka akad, hogy az ember csakhamar elfelejti az egészet. S tán épen ezért van az, hogy annyira tudom értékelni egy férfival való véletlen találkozás boldog, gondtalan perceit. Az ilyesmi szerintem sem kötelez. Az egyetlen, mitől félek, a nemi betegség, de tudja. Én megvagyok győződve, hogyha egy férfinak szemébe nézünk s megkérdezzük egészséges-e, nem hazudhatik. Nekem két ilyen élményem volt. Az egyiknek nagyon tetszettem, talán még most is szeret. Mikor egyszer felvettem ezt a kényes kérdést, láttam hogy kinosan érinti, hogy gyötrődik, de a végén mégis becsületesen viselkedett s soha se jöttünk össze. Jól tudta hogy soha se bocsájtottam volna meg neki —

Génia gyönyörű dióbarna szeméből sugárzott az őszinteség.

— De mondja drága Genia elvtársnőm, mért nem vallott be mindent az édes anyjának? Miért titkolta hónapokon át, hogy Andrejjel viszonya van? —

— Őszintén szólva, azt hittem, nem is érdekli őt. Ha Andrej s én szerettük volna egymást, akkor természetesen mindent megmondtam volna anyámnak vagy ami még valószínűbb, eltüntettem volna az életéből. Nem akarom, hogy szerencsétlen legyen. De amikor semmi sem fosztotta őt meg Andrej szerelmétől, mért nem tudta megérteni: ha nem én vagyok, akad Andrej számára más. Hát csak nem képzelem, hogy Andrejt annyira magához tudja láncolni, hogy más nőt ne lásson, más nővel ne érintkezzen? Én ezt nem tudom felfogni ésszel: Hogy én Andrejjel jó barátságban élek, hogy lelkileg sokkal közelebb áll hozzám, mint őhozzá, mindez nem bántja anyámat. De, hogy mi csókoloztunk, az igen, az már azt jelenti, hogy én Andrejt „elraboltam” tőle. De hiszen anyámnak soha sincs ideje a szerelemre. Higgyen nekem, neki

nincs ráérő ideje. És évek óta közelebb áll Andrej hozzám, mint anyámhoz. Sok közös érzésünk, hajlamunk, izlésünk köt egymáshoz és egyáltalán, minden olyan természetes, olyan magátólértetődő.

— Talán ön sincs tisztában önmagával, — talán mégis szerelmes Andrejbe?

Génia tagadólág rázza a fejét; — Én nem tudom mit ért ön szerelem alatt. De amit én érzek, az bizonyosan nem szerelem. Akibe az ember szerelmes, azzal ügyebár, igyekszik állandóan együtt lenni, állandóan rá gondol, annak szeretne mindent odaadni.

De ha nekem azt ajánlanák, legyek állandóan együtt Andrejjel, megköszönném szépen... Nem mondom, az ember jól érzi magát nála, egyszóval Andrej jó pajtás, finom érzésű, derék ember, de a vele való állandó együttlételem én a magam részéről nagyon unalmasnak találom. Akkor már sokkal jobb az Abrascha. De nem, mégse. Én alapjában véve Abraschat sem szeretem, sohasem is szeretem, bár ő határozottan nagy hatást gyakorolt rám. Nem tehetek róla, neki engedelmeskednem kellett.

Genia elgondolkozott s aztán így folytatta:

— Anyám csodálkozik, hogy egyiket sem szeretem. Azt állítja, hogy az én koromban erkölcsstelenség szerelem nélkül, csak úgy odaadni magát egy férfinak.

De én azt hiszem nincs igaza. Szerintem így egyszerűbb és jobb. Visszaemlékszem gyermekkoromra, mikor atyám Constantin és apám között tétovázott, kétségbeesetten kinozta magát s szenvedtek mindannyian. Mintha ma is hallanám nagyanyám hangját, amint követeli, hogy anyám határozza el magát végre a döntésre. „Ne légy kishitű, el kell határozni magad, neked választanod kell!” De anyám sehogy se tudott dönteni, mert mindkettőt szeretete s azok is egyformán szerették őt. És így kinlódtak és kinlództak egymást, aztán gyűlölködtek s végül úgy váltak el egymástól, mint ádáz ellenségek...

— És ön valóban nem szeretett s ma se szeret senkit? Én ezt el sem tudom hinni, hiszen ön oly jól tudja, mi a szerelem, ahogyan azt könyvekből soha megtanulni nem lehet.

— Mért gondolja ön, hogy én senkit se szeretek? — kérdezte Genia csodálkozó szemekkel. Én csak azt mondtam, hogy csak azokat az embereket nem szeretem, kikkel eddig érintkeztem, de egy szóval sem mondtam, hogy senkit sem szeretek.

— S ha szabad kérdeznem, kit szeret?

— Hogy kit? Hát elsősorban anyámat. Nem ismerek hozzáfogható embert. Bizonyos tekintetben Lenin fölé helyezem. És általában ő egy egészen különleges lény, nélküle nem tudnék élni s az ő boldogsága nekem mindennél fontosabb.

— És ennek dacára, ön mégis megzavarta az ő boldogságát, fájdalmat okozott neki, hát hogy tudja ezt összeegyeztetni az ön nagy szeretetével?

— Látja, épen ez az — válaszolt Genia mélyen elgondolkozva — ha én előre tudom, vagy csak sejtem is, hogy ez anyámat oly keservesen érinti, én azt hiszem, — nem, meg vagyok

győződve, hogy nem tettem volna meg. De én azt hittem, anyám felette áll ezeknek a dolgoknak, hogy ép úgy fogja fel mindezt, mint Andrej és én. Most, hogy látom, mennyire tévedtem, higgye el, nagyon fáj nekem, sokkal jobban fáj, mintsem anyám gondolja.

Beszélgetésünk folyamán most először jelentek meg könnyek Génia szemében, — ujjahegyével óvatosan törli a könnycseppeket, hogy ne vegyem észre.

— Anyámért szívesen feláldoznám az életemet s ezt nem frázisként mondom. Anyám a megmondhatója, mennyire odavoltam, mikor azt hittük, hogy tifusban van. És tudja, mi fáj nekem a legjobban? Hát az, hogy oly buta voltam s nem is sejtettem, hogy milyen hatással lesz rá ez az egész dolog. Nem is képzeli, mennyire nem aplan, ha az egész ügyet meg nem történtül lehetne tenni. — És mégis, lelke legmélyén úgy érzem, nem anyámnak van igaza, hanem nekünk, Andrejnek és nekem. Ha helyesen fogja fel az ember a dolgokat, minden oly egyszerű és világos és senkinek sem kell szenvednie. Egyik se kell, hogy átkozza a másikat, mindnyájan jó barátságban élhetnek egymással. Bár mennyire is szeretem anyámat, most érzem először életemben, hogy nincs igaza. És látja, ez a tudat a legfájdalmasabb számomra... Én anyámat világéletemben mindig oly tökéletesnek tartottam s most mintha valami összetört volna bennem, — most már nincs meg az a hitem, hogy ő mindenek felett áll és mindent megért. Ez borzasztóan fáj nekem. Én ezentul is csak szeretni tudom anyámat s nem akarom elveszíteni beléje vetett hitemet. Ha már neki sem hihetek, hogyan higgyek másoknak? Ön nem is képzelem, hogy felőrl engem ez a gondolat... Ez az, ami engem gyötör s egyáltalában nem azért szenvedek, amiért anyám gondolja. Csak ez az, ami megkeseríti az életemet.

És ekkor sürü, nehéz könnyek potyogtak le Génia arcáról az ő viseltes, fekete kabátjára.

Ezután még hosszasan elbeszélgettünk s igyekeztünk kivetető utat találni ebből a kínos helyzetből.

Génia elhatározta, hogy néhány napon belül elköltözik a Munkásotthonba elvtársnőjéhez. Csak az az egy okoz neki gondot, hogyan fog az édesanyja és Andrej az ő segítsége és gondoskodása nélkül boldogulni, hiszen eddig a háztartás minden ügyesbajos dolgát ő látta el.

— Szentül megvagyok győződve, hogy anya egész nap éhesen fog járkálni, — szólt Génia szomorúan. Ha az ember nem törődik vele, ha nem teszi elébe az ételt az asztalra, üres gyomorral lőt-fut egész nap s ebben a tekintetben Andrej sem különb. Igazán nem tudom, hogy fognak megélni nélkülem. Mindketten olyanok, mint a gyermek, ügyefogyottak, élehetlenek. Természetesen én ezentul is eljárak hozzájuk s minden tőlem telhetőt megteszek, de ez nem az igazi. Hiszen én is annyira el vagyok foglaltva — minden sokkal könnyebb és egyszerűbb, ha az ember együtt lakik. Génia felsóhajt, — a hán, anyáns aggodalmaskodó, mikor anyjáról és Andrejről beszél — mintha csak valóban gyermekeiről, vagy fiatalabb testvére iránt igéne szó.

— Örvendek — mondtam bucsuzóul — hogy édes anyját megnyugtathatom és megmondhatom neki, hogy maga mennyire szereti őt. Nagyon fáj neki az a feltevés, hogy maga egy rideg észlény, kiből hiányzik minden nemesebb, gyöngéd, meleg érzés. Génia elmosolyodott.

— Anya csak legyen egészen nyugodt... Bizonyára fogok még én is az életben szerelemből valami nagy boldogságot csinálni. Hiszen nem hiába vagyok az ő leánya s a nagymama unokája. — És vannak ám emberek, kiket szeretek, — de még hogy szeretek! Nemcsak anyát, másokat is, — például Lenint, — ne nevéssen ki, kérem, ezt nagyon komolyan mondom. Sokkal jobban szeretem őt, mint mindazokat, akik tetszettek nekem és akikkel szerelmeskedtem. Ha valahol hallhatom, vagy láthatom őt, napokig odavagyok, — ő érte is szívesen képes volna feláldozni az életemet. Aztán ott van Gerassim elvtárs, — ismeri őt? A mi kerületünk párttitkára. Az aztán az ember... Látja őt is szeretem, — tisztán, becsületesen. Neki mindig alá rendelem magam, mert tudom, hogy szándékai mindig helyesek és jók. Amikor tavaly talán emlékszik az esetre — az a felháborító intrika keletkezett ellene, éjszakákon át nem bírtam aludni miatta. És hogy harcoltunk akkor érte! Az egész kerületet megmozgattam. Igazán szeretem őt, — fejezi be Génia mondókáját, mintha ezzel még nagyobb bizonyosságot akarna szerezni a maga érzései felől.

— No, de most már szaladnom kell, nagyon sok dolgunk van a kerületben. Engem választottak meg a sejt titkárává. — mondja nem minden büszkeség nélkül. Mostanában egyre több a munka. Az élet olyan szép volna, ha anya mindent megértene és megnyugodna.

Ismét egy mély, gyerekes sóhaj következik.

— Én még eljövök magához, hogy anyámról beszélgessünk, — s aztán világosítsa fel őt, hogy Andrej egészen az övé, — nekem semmi, de semmi szükségem rá... Mit gondol, meg fogja ezt érteni anyám? Vajjon fog-e még ezek után is szeretni engem? Ez mindennél fontosabb nekem. Én nem tudok anyám nélkül, az ő szeretete nélkül élni... S aztán oly keserves, hogy ez az egész história károsan befolyásolja az ő munkaképességét. Nem!... Én nem akarom magam annyira átadni az érzelmeknek, mint anyám, — semmi sem szabad, hogy elvonjon a munkától.

És ezzel el is tűnt Génia az ajtó mögött.

Én azonban itt állok a szoba közepén s töprengök az esetükön. Kinek van igaza? — Vajjon helyes uton jár-e a feltörő új osztály a maga új jogaival, új fogalmaival, új erkölcsi felfogásával?

De az ajtó mögül felcsendül Génia fiatalos kacagása s derüs hangja: „Viszontlátásra ma este, gyerekek... Ne tartsatok fel, ugyanis elkéstem már. Sok, sok még a tennivaló!”

